

**ეკონომიკური ინტერესების კონფლიქტი – ძირითადი საზოგადოებრივი
ღირებულებების წინააღმდეგობრივი ურთიერთდამოკიდებულების
გამოვლანის ფორმა**

გველესიანი რევაზ

თსუ-ის პროფესორი,
ეკონომიკური პოლიტიკის კათედრის ხელმძღვანელი,
ეკონომიკური პოლიტიკის
ქართულ-გერმანული ინსტიტუტის დირექტორი

ძირითადი ღირებულებები (თავისუფლება, სამართლიანობა, უსაფრთხოება და პროგრესი) ყოველთვის საზოგადოების ეკონომიკურ კეთილდღეობას ეფუძნება. ამასთან, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოების განვითარებისა და მისი თითოეული წევრის კეთილდღეობისათვის ეკონომიკური განვითარების არსებული დონე აუცილებელ, მაგრამ არასაკმარის პირობას წარმოადგენს. საზოგადოების ძირითადი ღირებულებები ხშირად კონფლიქტებით სავსე დემოკრატიული პროცესების შედეგად წარმოიქმნება. ამასთან, როდესაც საქმე ეხება ეკონომიკურ-პოლიტიკური მიზნების დაკონკრეტებას (იდენტურობის, ჰარმონიის, ნეიტრალიტეტის, კონფლიქტის და ურთიერთგამორიცხვის მიმართულებით), სწორედ მაშინ იწყება პრობლემები, სიტუაცია უკიდურესად რთულდება და წარმოიქმნება ეკონომიკურ ინტერესთა კონფლიქტები. აღნიშნული კონფლიქტების პრევენცია სამართლებრივ-საკანონმდებლო ველის ინსტრუმენტებით მოკლევადიან პერიოდში დროებითი დადებითი ეფექტებით ხასიათდება, ხოლო გრძელვადიან პერსპექტივაში შესაძლებელია ძალზე გართულდეს და ანტიგონისტური ხასიათი მიიღოს. ეს პროცესი რაციონალური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებასთან დაკავშირებული რისკების პრევენციის აუცილებელ და უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს. ცხადია, მხოლოდ განვითარებულ საზოგადოებას ძალუძს გაილოს ძვირადღირებული რესურსები თანმიმდევრული, გრძელვადიანი და ფრთხილი ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისა და მისი ეფექტიანი განხორციელებისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ძირითადი საზოგადოებრივი ღირებულებები, სოციალური სახელმწიფო, ეკონომიკური წესრიგი, ეკონომიკური რისკები, ინტერესთა კონფლიქტი

შესავალი. საზოგადოების რეგულირების პრობლემა ერთი ინსტრუმენტის – სამართლის/ კანონის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს. ამ შემთხვევაში სამართლიანობის მიზანი ორი ქვემიზნის – ქცევისა და შედეგების განაწილების სამართლიანობის სახით წარმოგვიდგება. ეს საკითხი ადვილად მოგვარდებოდა თუ ამოსავალ პუნქტად მიზანდამოკიდებულებათა ემპირიულ ანალიზს მივიჩნევდით. ამ შემთხვევაში ეს ქვემიზნები ერთმანეთს შეავსებდნენ (მიზანთა ჰარმონია). თუ ინსტრუმენტს (კანონს) ერთ ქვემიზანს (მაგ., ქცევას) მივუყენებდით, იგი სამართლიანობის კრიტერიუმის თანახმად მეორე ქვემიზნის მისაღწევად გამოდგებოდა. პრობლემა მაშინ იჩენს თავს, როდესაც ერთ ქვემიზანზე ორიენტირება მეორეს გვაკარგვინებს და აუცილებელი ხდება კომპრომისის დაშვება. ემპირიული ანალიზის შედეგების გამოყენება გვიჩვენებს, რომ კომპრომისი ვერ იქნება გრძელვადიანი და ამიტომაც საბოლოოდ, მოგვინევს სამართლიანობის მიღწევის ერთი ქვემიზნის დათმობა. ამ შემთხვევაში კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი დილემად გადაიქცევა. სამივე შესაძლებლობა – ჰარმონია, კომპრომისის გზით მოსაგვარებელი კონფლიქტი და დილემა – ყოველთვის წარმოადგენს საზოგადოებრივი დისკუსიების საგანს, რომელიც, საბოლოოდ, თავისუფლებისა და სამართლიანობის ურთიერთდამოკიდებულებაზე დაიყვანება.

**ძირითადი საზოგადოებრივი ღირებულებების წინააღმდეგობრივი
ურთიერთდამოკიდებულება**

მოქმედების თავისუფლების რეალიზება საზოგადოებაში პრობლემურია, რადგან მოცემული ინდივიდის მოქმედება ან უმოქმედობა ზეგავლენას ახდენს სხვა ინდივიდებზე. ერთი ინდივიდის თავისუფლება სხვათა თავისუფლების შეზღუდვად გვევლინება. საზოგადოების არსებობას საფრთხე ემუქრება, როდესაც ინდივიდებს მოქმედების აბსოლუტური თავისუფლება სურთ. ამ შემთხვევაში, საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებელი ხდება თავისუფლების გარკვეულწილად შეზღუდვა. ჯონ სტიუარტ მილი (1859, გვ. 75) აღნიშნავდა: „ერთადერთი თავისუფლება იმსახურებს ჭეშმარიტი თავისუფლების სახელს, როცა ჩვენ ისე ვეძიებთ საკუთარ

კეთილდღეობას, რომ ამით სხვებს არ ვართმევთ იმის შესაძლებლობას, რათა ისინიც ეძიებდნენ თავიანთ კეთილდღეობას“.

მოქმედების თავისუფლება საშუალებას აძლევს ინდივიდს თავისი გეგმის მიხედვით განახორციელოს დასახული მიზნები. ამასთან, ინდივიდი (ან ეკონომიკური აგენტი) საკუთარი მოქმედების თავისუფლებაზე სხვა ინდივიდის ზეგავლენას თუ განიცდის, იმგავარად იწყებს მოქმედებას, რომ მისი მოქმედების შედეგები ზემოქმედების მომხდენი ინდივიდის მიზნებს მიესადაგებოდეს (მოხდეს ინტერესთა თანხვედრა). ზეგავლენის ასეთი შესაძლებლობები ზოგჯერ ზემოქმედების ქვეშ მყოფი ინდივიდის ფსიქიკაშია საძიებელი. ოღონდ მისი (შესაძლებლობის) სიდიდე იმით განისაზღვრება, თუ რა ზომით თმობს მოცემული ინდივიდი თავის ავტონომიურობას ჰეტერონომიურობის სასარგებლოდ. ასეთი ქცევა ზეგავლენის ქვეშ მყოფი ინდივიდისათვის შესაძლოა საზიანოც იყოს, მაგრამ იგი ითვალისწინებს კონფლიქტის მოგვარების ინტერესებს და ნებაყოფლობით თანხმდება ასეთ ზენოლაზე.

ზეგავლენის ჩვეულებრივი შესაძლებლობები, არსებითად, ძალაუფლებას უკავშირდება. მნიშვნელოვანია და სასარგებლოც ძალაუფლების მაქს ვებერისეული (1921/2002, გვ. 28) განსაზღვრების გათვალისწინება: „ძალაუფლება სხვა არაფერია თუ არა ნებისმიერი შესაძლებლობა, რომ წინააღმდეგობის მიუხედავად განახორციელო საკუთარი ნება და მნიშვნელობა არ აქვს იმას, თუ რას ეფუძნება ასეთი შესაძლებლობა“. საზოგადოდ, ინდივიდთა ურთიერთობის სოციალური საზღვრები უნდა გავიგოთ, როგორც თავისუფლების შეზღუდვა. მაგრამ, მეორე მხრივ, ბუნდოვანია თუ რა ზომით არის შესაძლებელი საკუთარი ნების განხორციელება. ამის გასარკვევად საჭიროა ვებერისეულ განსაზღვრებაში ჩანვდომამ. ამ ასპექტით ძალაუფლება უნდა წარმოვიდგინოთ, როგორც კონტინუუმი ანუ მთლიანობა (მაგ., Dahl, 1963, გვ. 62), რომლის ერთ მხარეს უნდა მოვიაროთ ავტონომიური ინდივიდი მოქმედების მთელი თავისი შეუზღუდავი თავისუფლებით, მეორე მხარეს კი – სრული ჰეტერონომია ან/და ბატონობა, რომელსაც სხვები ახორციელებენ.

საზოგადოებრივ ურთიერთობებში ჩართული ინდივიდი შეიძლება სხვისი ძალაუფლების ქვეშ აღმოჩნდეს. სწორედ ასეთი შესაძლებლობა რეალიზდება ძალადობად, რომელიც სხვა არაფერია თუ ძალაუფლების უკიდურესი ფორმა. ძალადობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც ინდივიდი ცდილობს თავისი შესაძლებლობა გამოიყენოს იმისათვის, რომ სხვა ინდივიდს მისთვის არასასურველი ქმედება ჩაადენინოს. თავის მიზანს მოძალადე აღწევს იმით, რომ ძალადობის პოტენციურ მსხვერპლს არნმუნებს იმაში, რომ თითქოს ის ამით თავს დააღწევს სხვა უფრო სახიფათო და საზიანო მოქმედების შესაძლებლობებს (Hayek, 1960, გვ.134). ძალაუფლება და ძალადობა ერთმანეთში გადადის და ერთობ ძნელია იმის დადგენა თუ სად იწყება ერთი და სად მეორე. ამის გათვალისწინება მნიშვნელოვანია, რადგან საზოგადოებრივ ურთიერთობებში (ინდივიდებს შორის) ძალადობის განხორციელება უსამართლობად ითვლება. ძალაუფლებასთან დაკავშირებით ჩნდება კითხვა: არსებობს თუ არა მისი გამოვლენის ისეთი ფორმები, რომლებიც სამართლიანად ჩაითვლება? საზოგადოებრივ ეკონომიკებში ძალაუფლებას განსხვავებული მიზეზები აქვს, ამიტომ სხვადასხვანაირად ფასდება ხოლმე მათ მიერ მოტანილი სარგებელი. სწორედ ამის დადასტურებაა ის მოვლენები – ბაზარზე თავისუფალი შესვლის შეზღუდვებს რომ უკავშირდება. ერთი მხრივ გვაქვს „პიონერული“ მოგება, მეორე მხრივ კი – მონოპოლიური რენტა. ეს კი ეკონომიკური ძალაუფლებისა და კონკურენციის პოლიტიკის ფარგლებში მისი მოგვარების პრობლემაა.

ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება თავისუფლების შემზღუდავი კანონების მიღებით ხდება. სრულიად აშკარაა ის საფრთხე, რასაც შეუზღუდავი თვითნებობა უქმნის ინდივიდის თავისუფლებას და რაც ვლინდება ხოლმე „დემოკრატიაში“ დახელოვნებული დიქტატორის ან „ბრძენი“ ტირანის ილუზიების სახით. დემოკრატია, როგორც კანონშემოქმედების პროცედურების ერთობლიობა, გამოიყენება ინდივიდუალურ თავისუფლებასა და პოლიტიკურ ბატონობას შორის არსებული დაძაბულობის შესარბილებლად. მაგრამ უნდა ვითვალისწინებდეთ იმ საფრთხესაც „შეუზღუდავი“ დემოკრატიიდან რომ მომდინარეობს. კანონების მოზღვავებული რაოდენობაც საფრთხეს უქმნის დემოკრატიას.

ეკონომიკური თავისუფლება მოითხოვს ყველა ღონისძიების გატარებას, რათა მოქალაქეებმა შეძლონ პირადი პასუხისმგებლობის საფუძველზე ჩამოყალიბებული ეკონომიკური მისწრაფებების შეუზღუდავი განხორციელება. საბოლოო ჯამში კერძო ეკონომიკურ გადაწყვეტილებათა კოორდინაცია და კონტროლი ხორციელდება ორი პრინციპით:

- პირადი პასუხისმგებლობით და საბაზრო ურთიერთობათა საშუალებით მიმდინარეობს ეკონომიკურ სუბიექტთა კოორდინირება;
- კონკურენციის საფუძველზე წარმოქმნილი ეკონომიკური წნეხით ხორციელდება თვით-კონტროლი. იგი განაპირობებს ინდივიდთა მისწრაფებების შესაბამისობას, როგორც განვი-თარების ხელშემწყობ, ისე შემზღუდავი პირობებთან.

სახელმწიფოს ძირითადი ამოცანა ეკონომიკური თავისუფლების უზრუნველყოფის კუთხით სწორედ ის არის, რომ იძულება განახორციელოს. ის ვალდებულია შექმნას და დაიცვას თვითრეგულირების სამართლებრივი პირობები. ამ ამოცანას ახორციელებს ის არასაბაზრო დანესებულებები, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკური სისტემის სტრუქტურას აყალიბებენ (Mestmaecker, 1975):

- სამართლებრივად თანასწორი მოქალაქეები და იურიდიული პირები კერძო, სუბიექტური ავტონომიის უზრუნველყოფის გზით ისე მოქმედებენ, რომ თავიანთი გადაწყვეტილებები სხვებთან თავსებადობაში მოჰყავთ და გაცვლის საშუალებით მათთან კოორდინაციას ახორციელებენ. ამ პროცესში მიმდინარეობს როგორც კერძო საკუთრებისა და ეკონომიკური თავისუფლების დაცვა, ისე პოზიციათა მრავალფეროვნების უზრუნველყოფა. სწორედ საკუთარი მიზნების რეალიზაციის ინტერესი უბიძგებს მათ (მოქალაქეებსა და იურიდიულ პირებს) სხვა ინდივიდებთან კოოპერაციისაკენ.
- უსაფრთხოების სამართლებრივ ღონისძიებათა გატარებით კერძო ავტონომია არ ხორციელდება სხვების ავტონომიურობის ხელყოფის ხარჯზე. ასეთ შემთხვევაში უპირველეს ყოვლისა, ხდება კონკურენციის დაცვა, ხელშეწყობა და ბაზარზე ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების წინააღმდეგ მოქმედების უზრუნველყოფა (რაც ეკონომიკური ძალაუფლების კონტროლის საშუალებაა).

„თავისუფალი და თანასწორი ინდივიდები ავტონომიურად რომ გეგმავენ თავინთ ცხოვრებას, ურთერთთანამშრომლობით „სოციალურ კოსმოსს“ ქმნიან, რომელსაც სამართლის არსებული ტიპის მიხედვით შესაძლებელია კერძო სამართლებრივი საზოგადოება ეწოდოს (Böhm, 1966, გვ. 80).

სამართლიანობისკენ სწრაფვა ხშირად განპირობებული იყო იმით, რომ:

- ადამიანები შედარებას ახდენდნენ და აფასებდნენ ცხოვრების ფაქტიურსა და სასურველ გარემოებებს. ამგვარ შეფასებებში ისინი ითვალისწინებდნენ, როგორც შემოსავლებსა და მოხმარების დონეს, ისე მოთხოვნილებებსა თუ საზოგადოებრივ მდგომარეობას;
- ასეთი სწრაფვა ემყარება ბოლომდე გაუცნობიერებელ წარმოდგენებს თანასწორობაზე (რომელიც ადამიანებს, როგორც საზოგადოების წევრებს შორის არსებობს);
- საზოგადოებრივ ღირებულებათა საფუძველზე არსებული ორიენტაციის სიღრმისეული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მასში საზოგადოებისთვის სასურველი მდგომარეობა მოიაზრება იგი გაცილებით მეტ მდგრადობას უზრუნველყოფს, ვიდრე ევოლუტორული რეალობა;
- მისწრაფებები ხშირად გამომდინარეობს საზოგადოებრივი ურთიერთობების ყოვლისმომცველი ფორმებიდან. თუმცა აღნიშნული ფორმები გამიჯნულია ბედნიერების, ხვედრისა თუ ინდივიდთა ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი ხელშეწყობი ან არახელსაყრელი გარემოებებისგან.

სამართლიანობის მიზნის მიღწევასთან დაკავშირებით ყოველთვის წარმოიშობა სიძნელე. ეს ასეა რადგან ადამიანები, როგორც სამართლიან დამოკიდებულებას, ისე მოქმედების შედეგთა სამართლიან განაწილებას კანონის საფუძველზე ცდილობენ. თანამედროვე ეპოქაში სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით არსებობს დისკრიმინაციის შემთხვევები, მაგრამ ამ ვარაუდის შესამოწმებლად აუცილებელია იმის დადგენა – მათ თვითრეგულირებადი ბაზარი წარმოშობს თუ ისინი სახელმწიფოს ინტერვენციის წარსულში მიღებული იმ პრაქტიკის შედეგია, რომელსაც სულაც არ ჰქონდა მიზნად სოციალური სამართლიანობა. რა თქმა უნდა, სახელმწიფოსა და საზოგადოებას შორის დამოკიდებულება იცვლება, როცა სახელმწიფო აფართოებს თავისი მოქმედების სფეროს და უფლებრივი გათანასწოების საფუძველზე შესაძლებლობებისა და შედეგების გამოთანაბრების მიზანს ისახავს. მოქმედების სფეროს ასეთ გაფართოებამდე სახელმწიფო არსებითად იძულების იარაღი იყო, რომელიც თვითჩამოყალიბებული საზოგადოების მიმართ გარანტიის ფუნქციას ასრულებდა. ეს ვითარება არ გამორიცხავს იმას, რომ იგი საზოგადოების წევრებს მინიმალურად სოციალურადაც იცავდა. თანაბარი პირობების შექმნა, მისი გამოთანაბრება სოციალური სახელმწიფოებრიობის პრინციპთა პრინციპი და ის მექანიზმია, რითაც სახელმწიფო ბაზარზე ორიენტირებულ ეკონომიკურ წესრიგს აკონტროლებს.

„სოციალურ სამართლიანობას“ განსაზღვრული შინაარსი გააჩნია, იდეალს გამოსხატავს და თანამედროვე საზოგადოებრივი წესრიგის ნაკლებ მიუთითებს, გადაუდებელ გამოსწორებას რომ საჭიროებს (Hayek, 2003, გვ.217). ეკონომიკურ წესრიგთან დაკავშირებული პრობლემები შეიძლება შემდეგნაირად დავაკონკრეტოთ: ან საბაზრო-ეკონომიკური წესრიგი და მისთვის დამახასიათებელი კერძო ავტონომია იარსებებს დიდხანს ანდა შესაძლოა სოციალური სახელმწიფო აღმოჩნდეს ისეთი წესრიგი, რომელიც უნებლიედ, მაგრამ სისტემურად უწყობს ხელს „დაკაბალებისაკენ სვლას“ (Hayek, 2004).

ამკარაა, რომ როცა საქმე ეხება თავისუფლებისა და სამართლიანობის, როგორც საზოგადოების ძირითადი ღირებულებების სოციალური სამართლიანობის კრიტერიუმად გამოყენებას, კანონი არ არის საკმარისი ინსტრუმენტი მათ შორის წარმოშობილი კონფლიქტის მოსაგვარებლად. ხშირად ცდილობენ ამ კონფლიქტის მნიშვნელობა იმით დააკნინონ, რომ პროცედურულ თუ ფორმალურ სამართლიანობასა და მის საფუძველზე უზრუნველყოფილ მოქმედების თავისუფლებას შორის განსხვავება თითქოსდა ქრებოდეს თავისუფლების მატერიალური შეფასების შესაძლებლობებში. აქედან გამომდინარე, ფორმალური სამართლიანობა (და თავისუფლება) იურიდიული ანდა ფორმალური თვალსაზრისით შეიძლება უფრო მიმზიდველად გამოიყურებოდეს, ვიდრე რეალური მოვლენები და სოციალური სამართლიანობა.

ასეთი არგუმენტაცია მეთოდური თვალსაზრისით ერთობ საეჭვო შედარებას ემყარება: ერთ მხარეზეა უფლებრივი გათანასწორება, მეორე მხარეზე კი – მის მიერ ნებადართული შესაძლო შედეგები ანუ სოციალურ-ეკონომიკურ პოზიციებს შორის არსებული განსხვავებები. ვარაუდობენ, რომ ეს უკანასკნელი სხვა არაფერია, თუ არა უფლებრივი გათანასწორების სრული ან ნაწილობრივი შედეგი. მაგრამ სოციალური სამართლიანობის კრიტერიუმად გამოყენებისას სუბიექტმა ერთი პროცედურული შედეგიც უნდა გაითვალსწინოს. ეს უკანასკნელი არ გულისხმობს ფორმალური თავისუფლების შეზღუდვას უფლებრივი უთანასწორობისა თუ დისკრიმინაციის გზით, არამედ საქმე ეხება მატერიალური თავისუფლების სახელმწიფოებრივად შეზღუდვას გეგმაზომიერი რედისტრიბუციის საფუძველზე რომ ხორციელდება.

დასავლური კეთილდღეობის სახელმწიფო მიზნად ისახავს თავისუფლებასა და სამართლიანობას შორის კომპრომისს. მაგრამ მეორე მხრივ, პოლიტიკური ნების ქმნადობის დემოკრატიული მეთოდები არ იძლევიან ამგვარი კომპრომისის შესახებ მყარი ვარაუდის შესაძლებლობას. პირიქით, პოლიტიკურ კონკურენციაში სოციალურად დაფუძნებული პრივილეგიების ინსტრუმენტად გამოყენება საფრთხეს უქმნის, როგორც მატერიალურ, ისე ფორმალურ სამართალს. როგორც ჩანს, თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისი მყიფეა. ამასთან, გამორიცხული არ არის, რომ საქმე დილემასთან გვექონდეს. მეორე მხრივ, უნდა შევხედოთ შეიძლება თუ არა ისე შეიცვალოს ინსტიტუციური პირობები, რომლებშიც პოლიტიკური ნების ქმნადობის პროცესი მიმდინარეობს, რომ შესაძლებელი გახდეს გრძელვადიანი კომპრომისი. ამგვარი შემომნების საგანი კი სხვა არაფერია, თუ არა პოლიტიკური სისტემა. მთავარი ვარაუდი ის იქნებოდა, რომ შეუზღუდავი დემოკრატიის პირობებში შეუძლებელია თავისუფლების დამაკმაყოფილებელი უზრუნველყოფა (Hayek, 1979/2003, გვ. 128). სოციალური სამართლებრივი სახელმწიფოს რეალიზაციის პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეს ვარაუდი თავისუფლებასა და სოციალურ სამართლიანობას შორის კომპრომისზეც ვრცელდება. თუ მხოლოდ იმის იმედად არ ვიქნებით, რომ თავისუფლების განდევნა მძლავრ პოლიტიკურ პროტესტს გამოიწვევს, მაშინ სასურველი იქნებოდა ისიც შეგვემომნებინა, შესაძლებელია თუ არა კომპრომისის მიღწევა ინსტიტუციონალური რეფორმების გზით.

ეკონომიკურ სფეროში კონფლიქტების დეპერსონალიზება ხორციელდება სოციალური ტექნიკის ან/და კონკურენციის საშუალებით. ამაში ვლინდება მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ფუნქცია. მართალია, იგი ძალაუფლების კონტროლის მექანიზმია, მაგრამ როგორც კი ის ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების მექანიზმად იქცევა, საფრთხეს უქმნის სხვის თავისუფლებას. ამასთან, კონკურენცია მიღწევების (შედეგების) კონტროლის პროცესსაც წარმოადგენს, რადგან როცა ვინმეს ძალისხმევა სათანადოდ არ ფასდება ან ნეგატიურად ფასდება და მცირდება მისი მატერიალური შესაძლებლობები, ამაში დამნაშავეა არა კონკურენტი, არამედ „ბაზრის დიქტატი“.

საბაზრო კოორდინაციას შეუძლია პრობლემები ინდივიდუალურ უსაფრთხოებასაც შეუქმნას. ბაზრის მონაწილეთა ეკონომიკური უსაფრთხოების რისკებს წარმოშობს არამყარი განვითარება ცალკეულ ბაზრებზე, როგორც კონიუნქტურისა და ეკონომიკური განვითარების (ზრდა და სტრუქტურული ცვლილება) ფენომენი. ამ შემთხვევაში უსაფრთხოების რისკი ეფუძნება:

- კონიუნქტურული და სტრუქტურული დასაქმების რისკებს;
- შემოსავლებისა და ქონების რისკებს, რომლებსაც იწვევს ფასთა დონის ცვლილება და შემოსავლების მიღების შესაძლებლობათა შემცირება.

არსებობს რისკის კიდევ ერთი კატეგორია, რომელიც დაკავშირებულია შემოსავლების არქონასთან, რისი მიზეზიცაა ავადმყოფობა და სიბერით გამოწვეული შრომისუუნარობა. ამავე კატეგორიაში შედის ის რისკებიც, რომლებიც შემოსავლების განაწილების შესახებ საზოგადოებრივ დაპირისპირებებს, დასაქმებისა და მსყიდველობითუნარიანობის დაკარგვის საფრთხეებს უკავშირდება. უსაფრთხოების ასეთი რისკების დასაძლევად, გარდა პირადი ძალისხმევისა, აუცილებელია სპეციფიკური განაწილების პოლიტიკის განხორციელება.

იმ რისკებიდან გამომდინარე, რომლებიც საბაზრო კოორდინაციას ახასიათებს, უსაფრთხოების ცოტად თუ ბევრად მასშტაბური მოთხოვნები ჩნდება. როცა ტოტალურ უსაფრთხოებას

ვესწრავით და ვცდილობთ, თავიდან ავიცილოთ ყველა ის რისკი, რომელიც ინდივიდუალურ შემოსავლებსა და მისი მიღების უნარებს უკავშირდება, განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება ამ ვითარებასთან დაკავშირებული, მაგრამ სხვა მიზნებით განპირობებული კონფლიქტები. ტოტალური უსაფრთხოებისათვის საჭიროა ურყევი სისტემა, რომელიც თაობათა შორის თანამშრომლობის შედეგად მიიღწევა. არც შუასაუკუნეობრივი ამქრული ეკონომიკა და არც ცენტრალიზებულ – ბიუროკრატიული სოციალიზმის ფორმები არ გამოდგება იმის დასტურად, რომ კონკურენციისაგან თავისუფალი ეკონომიკური სისტემა უპირატესობის მქონეა. თუმცა, როგორც ერთი, ისე მეორე, როგორც ურყევი სისტემები ყველაზე მეტად აკმაყოფილებს ტოტალური უსაფრთხოების მოთხოვნებს. ამგვარი თვალსაჩინოების გარეშეც ცხადია, რომ უსაფრთხოება სხვა ინდივიდთა მიზნების რეალიზაციის ცოტად თუ ბევრად შეფერხებას გულისხმობს. ტოტალური უსაფრთხოება იმას ნიშნავს, რომ სოციალური სტატუსი ხელშეუხებელია და არც ერთ ინდივიდს არ აქვს უფლება სხვის მდგომარეობას საფრთხე შეუქმნას. დასაქმების ასპექტით ეს გულისხმობს უამრავი სამუშაო ადგილის არსებობას. თითოეულ ინდივიდს აქვს გარანტირებული ადგილი, რომელსაც ვერაფერს შეუქმნის საფრთხეს ვერც კონკურენციის და ვერც სამენარმეო დისპოზიციებიდან გამომდინარე. ამასთან შეუძლებელია ტოტალური უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური თავისუფლების ურთიერთშეთავსება.

ცოდნის სოციალიზაციის თვალსაზრისით პროგრესი სხვა არაფერია, თუ არა შრომის დანაწილებაზე რეაქციის შედეგი. ცნობილია, რომ მეცნიერული შრომის დანაწილება მზარდ სპეციალიზაციას უკავშირდება. კვლევის პროცესის უშუალო მონაწილენი აცნობიერებენ თუ როგორი მზარდი ტემპით ვინაობდება მათი დისციპლინის სფერო. გარეშე დამკვირვებელს კი სულ უფრო მეტად უძნელდება ცოდნის ფრაგმენტულად მოპოვება, რომლის გამოყენება ყოველდღიურ პროცესებზეც ახდენს ზემოქმედებას. ამგვარად ჩნდება უფსკრული, რომელიც ახალ-ახალი პრეტენზიებისა და არაორდინარული აზროვნების წყარო ხდება (Jonas, 1979/2003, გვ. 294). სხვა მხრივ კი, კომპეტენტურ მეცნიერთა პუბლიკაციების კომერციალიზაციას უფრო დიდი საბაზრო შანსი არასოდეს მისცემიათ (Boulding, 1962), როგორც მათ დღეს აქვთ.

ასეთი შანსების გამოყენება შეამცირებდა იმ შენიშვნების რაოდენობას – შრომის დანაწილების საფუძველზე – ცოდნის გაღრმავების მიმართ რომ გამოთქვამენ. მეცნიერული ურთიერთობების მრავალფეროვანი ფორმები არის ღია საზოგადოების სპონტანური რეაქცია მეცნიერული პროგრესის არასასურველ გვერდით მოვლენებზე.

ყველაზე ძნელია პროგრესის მიმართ ეთიკურ ეჭვებთან გამკლავება. იგი ამტკიცებს, რომ კაცობრიობის მეცნიერული წინსვლა არ იწვევს მის ზნეობრივ გაუმჯობესებას. ბუნებაზე გაბატონების დაუოკებელი სურვილი იმას მოასწავებს, რომ არ არსებობს ქმედითი ზნეობრივი შეზღუდვა. მაგალითად ყოველთვის მოჰყავთ ხოლმე ის ექსპერიმენტები (გენეტიკური მანიპულაცია), რომლებიც მიზნად ისახავენ ადამიანის გენეტიკური სტრუქტურის ცვლილებას. ფილოსოფოსმა ჰანს იონასმა ამასთან დაკავშირებით წამოაყენა მოწოდება: „გაუფრთხილდეთ ღვთის ხატებას“. იგი გვთავაზობს, „მონინებით განვიმსჯელოთ ადამიანისადმი, როგორც იგი იყო და არის; მოვიცილოთ ფიქრი იმაზე თუ რად შეიძლება იქცეს იგი გამოგონილ მომავალში“ (Jonas, 1979/2003, გვ. 393).

დასკვნა. ჩვენთვის უკვე ცნობილია თუ რა დამოკიდებულება არსებობს პროგრესსა და მოქმედების თავისუფლებას შორის. შეუძლებელია ბუნების კანონების დარღვევა, რომლებიც შესაძლებელი მოვლენის ობიექტურ საზღვრებს წარმოადგენენ. მაგრამ მათი მეცნიერული აღმოჩენა და პრაქტიკული გამოყენება აფართოებს ადამიანური მოქმედების მანამდე არსებულ შესაძლებლობებს.

ეკონომიკურ პროგრესსა და სოციალურ სამართლიანობას შორის არსებული კონფლიქტების წარმოშობის სათავე შესაძლებელია იყოს კონკურენციის, როგორც განაწილების მეთოდის არასწორი გაგება. სოციალური სამართლიანობის თვალსაზრისით მეცნიერული პროგრესის მიღწევათა საფუძველზე მიღებულ შემოსავლებთან დაკავშირებული პოზიციები კორექტურას საჭიროებს. მაგრამ, მეორე მხრივ, ასეთი კორექტირება შეასუსტებდა ან გააუქმებდა ყოველგვარი ინოვაციის შექმნის სტიმულს. ამ შემთხვევაში საზოგადოება იმაზე ღარიბი იქნებოდა, ვიდრე უნდა ყოფილიყო. მეცნიერული პროგრესის შედეგების ამგვარ „სოციალიზებას“ მხედველობიდან რჩება, რომ მათი მიღწევის პროცესს სწორედ კონკურენცია აღძრავს და აძლიერებს.

ეკონომიკურ სისტემაში პროგრესი ინოვაციის სახით ვლინდება და სტრუქტურული ცვლილებების წყაროა. ერთი მხრივ, იგი წარმოშობს შემოსავლების მიღების ახალ შანსს, მეორე მხრივ კი, საფრთხეს უქმნის უკვე არსებულ შესაძლებლობებს. ინოვაცია ზეგავლენას ახდენს ინდივიდებზე, საფრთხეს უქმნის მათ ეკონომიკურ სტაბილურობას და ახალი გამოწვევის წინაშე აყენებს. ამ გამოწვევის დაუკმაყოფილებლობა იწვევს სტრუქტურულ უმუშევრობას ან/და სოციალურ დეგრადაციას (სტატუსის არანებაყოფლობითი შეცვლა).

ზოგადად პროგრესი ცვლილებების წყაროა. ცვლილებები კი რეორიენტაციისა და ახალ

სიტუაციებთან შესაბამისობას მოითხოვს. ეკონომიკური განვითარების პროცესებთან შესაბამისობის დაყოვნება კი კონფლიქტებს წარმოშობს. ეკონომიკაში არსებობს კოლიზიის შესაძლებლობა უსაფრთხოების მიზანთან მიმართებაში და სოციალური სამართლიანობის მიზანთან დამოკიდებულებაში, რადგან შესაბამისობის ტვირთი არათანაბრადაა გადანაწილებული და სრულიად არ არის გათვალისწინებული მეცნიერული პროგრესის სასარგებლო შედეგების განაწილება.

ლიტერატურა

1. BOEHM, E. (1966), *Privatrechtsgesellschaft und Marktwirtschaft* Ordo 17, S.75-151. გვ. 80
2. BOULDING, K.E. (1962), *Knowledge as a Commodity*; wiederabgedruckt in ders. (Hrsg.): *Beyond Economics – Essays on Society, Religion, and Ethics*, Ann Arbor 1968, გვ.141-150
3. DAHL, R.A. (1963), *Die politische Analyse* (Uebersetzung von „Modern Political Analysis,“ Englewood Cliffs), Muenchen 1973, გვ. 62.
4. HAYEK, F.A. (1960), *The Constitution of Liberty*, Neudruck, London u.a. Wiederabdruck in: BOSCH, A. und R. VEIT Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. B3, Die Verfassung der Freiheit*, Tuebingen 2005, გვ.134.
5. HAYEK, F.A. (1979), *Law, Legislation and Liberty, Volume III – The Political Order of a Free People*, Chicago, London, Wiederabdruck in: VANBERG, V. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. B4, Recht, Gesetzgebung und Freiheit*, Tuebingen 2003. გვ. 128.
6. HAYEK, F.A. (2003), *Rechtsordnung und Handelsordnung*, in: STREIT, M. E. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. A4, Rechtsordnung und Handelsordnung*, Tuebingen. გვ.217
7. HAYEK, F.A. (2004), *Der Weg zur Knechtschaft*, in: STREIT, M. E. (Hrsg.), *Hayek Gesammelte Schriften Bd. B1, Tuebingen*.
8. JONAS, H. (1979), *Das Prinzip Verantwortung*, Nachdruck, Frankfurt a. M, 2003. გვ. 294; 393.
9. MESTMAECKER, E.-J. (1975), *Wirtschaftsordnung und Staatsverfassung*; in ders. und H. SAUERMAN (Hrsg.): *Wirtschaftsordnung und Staatsverfassung (Festschrift fuer Franz Boehm zum 80. Geburtstag)*, Tuebingen, გვ.383-419).
10. MILL, J.S. (1859), *On Liberty*; in ders.: *Utilitarianism, Liberty, Representative Government*, neuausgabe, hrsg. v. H. B. ACTON, London 1972, გვ. 75.
11. WEBER, M. (1921), *Wirtschaft und Gesellschaft*, 5. rev. Aufl., Studienausg., Nachdruck, Tuebingen, 2002. გვ. 28.
12. გველესიანი რ., გოგორიშვილი ი. (2018), *გადაწყვეტილებების მიღების ტექნოლოგია ეკონომიკურ პოლიტიკაში*, თბილისი, გვ. 11; 12; 43-44; 52.
13. გველესიანი რ., (2017), *ძირითად საზოგადოებრივ ფასეულობათა შორის არსებული წინააღმდეგობები და მათი დაძლევის პრობლემა*, ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ტომი X, №1, თბილისი, გვ. 14-24.
14. გველესიანი რ., (2018), *სოციალური საბაზრო ეკონომიკის კონცეფციის დამოკიდებულება ძირითად საზოგადოებრივ ღირებულებებთან*, ჟურნ. „ეკონომისტი“, №3, ტომი XIV, ISSN: 1987-6890, თბილისი, გვ.26-34.
15. გველესიანი რ., (2016), *ეკონომიკური წესრიგის სპეციფიკური ჩარჩო პირობების ფორმირების პრობლემა*, I საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ მასალები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, გვ.163–166.

CONFLICT OF ECONOMIC INTERESTS – AN IDENTIFYING FORM OF CONTRADICTION INTERRELATION OF THE BASIC PUBLIC VALUES

Gvelesiani Revaz

*Professor at Ivane Javakishvili Tbilisi State University
Head of Economic Policy Department
Director of Georgian-German Institute of Economic Policy*

Summary

Core values (freedom, justice, security and progress) are always based on the economic well-being of society. However, it should be emphasized that the current level of economic development is a necessary but insufficient condition for the development of society and the well-being of each of its members. The core values of society often arise from conflict-ridden democratic processes. However, the problems start to arise exactly when it comes to specifying economic-political goals (in terms of identity, harmony, neutrality, conflict and mutuality), the situation becomes extremely difficult and conflicts of economic interest arise. Prevention of these conflicts by the instruments of the legislative field is characterized by temporary positive effects in the short-run period, and in the long-run period it can be very complicated and antagonistic. This process is a necessary and essential precondition for the prevention of risks associated with the implementation of rational economic policies. Clearly, only the developed society can afford the expensive resources for coherent, long-term and cautious economic policy-making and its effective implementation.

Keywords: *Basic social values, Social state, Economic order, Economic risks, Conflict of Interests.*